

**RADIOCHEMIA
ŚRODOWISKA**

Bogdan Skwarzec

**RADIOCHEMIA
ŚRODOWISKA**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2021

Recenzent
prof. dr hab. Jerzy W. Mietelski

Redaktor Wydawnictwa
Justyna Widzicka

Projekt okładki i stron tytułowych
Maksymilian Biniakiewicz

Skład i łamanie
Maksymilian Biniakiewicz

Publikacja dofinansowana ze środków
Wydziału Chemii Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-111-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Spis treści

Podziękowania	11
Przedmowa	13
1. Zagadnienia wstępne	15
1.1. Budowa materii	15
1.2. Liczba atomowa i masowa	17
1.3. Izotopy i izobary	18
1.4. Masa i energia	19
2. Promieniotwórczość	21
2.1. Rozpad promieniotwórczy i zjawiska towarzyszące	21
2.1.1. Samorzutne przemiany jądrowe	21
2.1.2. Promieniotwórczość naturalna i sztuczna	22
2.1.3. Prawo przesunięć promieniotwórczych – prawo Soddy’ego i Fajansa	24
2.1.4. Prawo rozpadu promieniotwórczego	24
2.1.5. Aktywność i jej jednostki, aktywność właściwa, równowaga promieniotwórcza	26
2.1.6. Reakcje jądrowe	28
3. Oddziaływanie promieniowania jonizującego z materią	31
3.1. Przenikliwość promieniowania jonizującego	31
3.2. Radioliza	32
3.3. Dawki promieniowania jonizującego – dozymetria	35
3.3.1. Wpływ promieniowania jonizującego na materię żywą	37
3.3.2. Wpływ małych dawek promieniowania jonizującego na życie organizmów	44
4. Normy ochrony radiologicznej	47
5. Naturalne tło promieniowania	55

6. Radionuklidy naturalne i sztuczne	58
6.1. Naturalne pierwiastki promieniotwórcze	59
6.1.1. Długożyjące nuklidy promieniotwórcze powstałe w procesie tworzenia materii pierwotnej.	59
6.1.2. Nuklidy promieniotwórcze kosmogeniczne	59
6.1.3. Szeregi promieniotwórcze	61
6.1.4. Ciepło radiogeniczne Ziemi	63
6.2. Pochodzenie sztucznych pierwiastków promieniotwórczych w środowisku przyrodniczym.	65
6.2.1. Próbne wybuchy jądrowe	65
6.2.2. Fabryki przerobu wypalonego paliwa jądrowego.	67
6.2.3. Materiały promieniotwórcze stosowane w przemyśle jądrowym	68
6.2.4. Katastrofy satelitów oraz samolotów wojskowych	68
6.2.5. Energetyka jądrowa.	69
6.2.6. Katastrofa jądrowa w Czarnobylu i Fukushima	71
7. Analiza nuklidów promieniotwórczych	89
7.1. Metody radiometryczne	89
7.1.1. Spektrometria promieniowania gamma	91
7.1.2. Spektrometria promieniowania beta	93
7.1.3. Spektrometria promieniowania alfa	95
7.1.4. Neutronowa analiza aktywacyjna	96
7.2. Zastosowanie metod radiochemicznych w badaniach środowiska – aspekty analityczne.	97
7.2.1. Pomiar aktywności naturalnych i sztucznych emiterów promieniowania gamma i beta ^{40}K , ^{90}Sr i ^{137}Cs	97
7.2.2. Pomiar produktów aktywacji neutronowej ^{55}Fe , ^{60}Co i ^{63}Ni	103
7.2.3. Pomiar aktywności naturalnych i sztucznych emiterów promieniowania alfa ^{210}Po , ^{210}Pb , ^{222}Rn , ^{226}Ra , ^{234}U , ^{235}U , ^{238}U , ^{238}Pu , ^{239}Pu , ^{240}Pu i ^{241}Pu	105
7.3. Ocena błędów stosowanych metod radioanalitycznych	117
8. Radionuklidy w organizmie człowieka.	119
8.1. Występowanie.	119
8.2. Pobieranie z wodą pitną	122
8.3. Pobieranie z żywnością	124
8.4. Pobieranie z powietrza	128
8.4.1. Radon ^{222}Rn	128
8.4.2. Pobieranie z dymem papierosowym	130
9. Radionuklidy w ekosystemach lądowych, wodnych i morskich.	135
9.1. Radionuklidy w środowisku lądowym	135
9.2. Skażenie radiochemiczne środowiska przyrodniczego wokół hałdy fosfogipsów w Wiślinie w pobliżu Gdańska	143

9.3. Radionuklidy w środowisku wodnym, morskim i ekosystemie Morza Bałtyckiego.	156
9.3.1. Radionuklidy w wodach i organizmach południowego Bałtyku.	161
9.3.2. Polon, uran i pluton w ptakach morskich	175
9.4. Radionuklidy w osadach dennych Morza Bałtyckiego	177
9.4.1. Radionuklidy w osadach dennych południowego Bałtyku.	180
9.5. Oddziaływanie i migracja polonu, uranu i plutonu w ekosystemie południowego Bałtyku	193
9.6. Spływ radionuklidów z dorzecza Wisły, Odry i rzek Przymorza	196
10. Zastosowanie radionuklidów w technice, medycynie i nauce.	210
10.1. Energetyka jądrowa	210
10.2. Broń jądrowa, termojądrowa i neutronowa.	215
10.3. Medycyna nuklearna.	218
10.4. Geochronologia izotopowa	223
10.5. Przykłady innych zastosowań radionuklidów	235
11. Odpady promieniotwórcze	238
Bibliografia.	243
Piśmiennictwo.	243
Strony internetowe	249
Wykaz skrótów oraz słownik stosowanych terminów i pojęć.	251
Spis rysunków	255
Spis tabel	259
Dodatek	
Maria Skłodowska-Curie (1867–1934) – rodowód, życie i odkrycia naukowe oraz naukowa spuścizna.	263